

Hvussu stýrdu Føroyar gjøgnum Covid-19 kreppuna?

Ein eftirmeting

LØGMANSSKRIVSTOVAN

Prime Minister's Office

Hvussu stýrdu Føroyar gjøgnum Covid-19 kreppuna?

Ein eftirmeting

Útgivið: 9. januar 2023

Útgevari: Løgmansskrivstovan

Útgáva: 1. upplag, 150 eintøk

Verkætlunarleiðari: Rógví Olavson

Málslig gjøgnumgongd: Sprotin

Sniðgeving: VIRKA

Myndir: Ólavur Frederiksen og Bjarni Árting Rubeksen

Kápumynd: Flaggdagur 2020 (Ólavur Frederiksen)

Prent: Føroyaprent

Talgild útgáva og tilhoyrandi iskoytispartur kann takast niður
av heimasiðuni hjá Løgmansskrivstovuni. Verður frágreiðingin
endurgivin, skal vísast til útgávuna.

Samandráttur

Covid-19 kreppan er mest umfatandi heilsukreppa, sum heimurin hevur sæð í nógv ættarlið. Millónir av menniskjum doyðu av farsóttini, og hon kollvelti samfelög og lívið hjá fólki kring heimin. Kreppan var fleirdimensjónell, torskild, broyttist ofta og kravdi sostatt sera nógv av stýrandi myndugleikum.

Føroyiska Covid-19 kreppan vardi í tvey ár frá mars 2020 til februar 2022. Hon var samansett av sjey smittubylgjum og nøkrum tiðarskeiðum millum bylgjurnar, tá ið lítill smitta var. Kreppan kostaði føroyiska landskassanum góða hálva milliard kr. í 2020 og 2021. Føroyiska Covid-19 kreppan kann eisini býtast í tvey tiðarskeið, sum eru eitt sindur ymisk, hvat stýring viðvíkur. Fyrra tiðarskeiðið, frá mars til mai 2020, er stutt, og merkt av ótryggleika, tí farsóttin er ókend, og seinna tiðarskeiðið er langt og merkt av, at myndugleikar fleiri ferðir seta ferðina upp og niður. Hetta seinna tiðarskeiðið er merkt av minni ótryggleika og tí, sum fleiri hava nevnt "dansin við koronu".

Føroyar kláraðu seg væl gjøgnum Covid-19 kreppuna, um vit samanbera við onnur lond. Hetta kunnu vit byggja á triggjar sannroyndir:

- 1 At fá fólk doyðu av sjúkuni í Føroyum,
- 2 at kreppan ávirkaði í minni mun gerandislívið hjá fólki í Føroyum enn aðrastaðni, og
- 3 at hugburðurin hjá almenninginum gjøgnum at kalla alla kreppuna var, at tiltökini hjá myndugleikunum voru hóskandi.

Kortini hevur tað stóran týdning at hyggja neyvari at, hvussu stýringin í Føroyum eydnaðist, og tí er henda eftirmetingin gjørd. Høvuðsendamálið, umframt at skjalfesta, hvat hendi, er at nágreina, hvat virkaði væl, og hvat virkaði minni væl við føroyiska Covid-19 handfaringini, hvat hava vit lært, og hvat kann gerast betur eina aðra ferð. Høvuðsparturin av eftirmetingini er gjørdur við stöði í 37 hopringarsvarum frá teimum stovnum, fyritökum og felögum, sum høvdu mest við Covid-19 handfaringina at gera.

Heilsufaklig sjónarmið sluppu veruliga til sín rætt undir kreppuni. Tey blívu ein dagligur og avgerandi partur av almenna orðaskiftinum og høvdu sera stóran týdning fyri politisku stýringina gjøgnum alla kreppuna. Yvirhøvur var greið, skjót og hóskandi almenn upplýsing sera týdningarmikil og minkaði um iva, ótta og tvistøður, sum annars høvdu kunnað stungið seg upp.

Føroyar høvdu storrri kanningarorku samanborið við fólkatalið enn flestu onnur lond. Hetta bleiv avgerandi, tí her bar til at halda fast í eini avbyrgingarstrategi, meðan nógv onnur lond steðgaðu við hesum. Eisini sermerkti tað føroyisku stýringina, at stýrt varð við tilmælum heldur enn við lögum. Hesum lata tey flestu av teimum spurdu væl at, tí tilmæli loyvdu einum ávísum smidleika í itøkiligu handfaringini. Hinvegin kundi tað á summum økjum vera torfört at tulka og seta tilmælini í verk. Viðgjört eigur at verða, um tað er eitt gott hugskot við eini rammulög til líknandi kreppur í framtíðini.

Hóast stýrt varð i høvuðsheitum við tilmælum, vórðu fleiri lógar gjørdar beinleiðis orsakað av farsóttini. Her verður millum annað víst á byrjanaravbjóðingar við hjálparpakka 1, sum skuldi gera tað möguligt at rinda lónir hjá heimsendum starfsfólkum. Eisini verður víst á lögfrøðiligar avbjóðingar av, at lóggivið var afturvirkandi, at lóggáva gekk út av sær sjálvum, at víðar heimildir voru givnar landsstýrisfólkum at áseta reglur í kunngerð, og at fyrireikingararbeiðið var stutt, og stundir ikki voru at senda lóggávu til ummælis.

Eldraðkið fylti nógv, tá ið kreppan byrjaði, tí Covid-19 var skjótt eyðmerkt sum sjúka, ið var vandameiri fyri eldri borgarar og fyri fólk við ringari heilsu.

Her verður víst á, at tað var ein trupulleiki, at eldraðkið ikki hevði umboð í farsóttarnevndini. Kortini vóru nógvar mannagongdir gjördar at verja eldraðkið og onnur øki, sum varða av útsettum borgarum. Av tí sama kundu borgarar/búfólk ikki fáa vitjan í longri tið, sum var torført hjá teimum, teirra avvarðandi og hjá viðkomandi starvsfólkum.

Covid-19 kreppan hevði við sær, at ymiskt virksemi á stovnum, fyritökum og felögum, sum ikki var alneyðugt, mátti skerast burtur fyribils, so at dentur kundi leggjast á kjarnuvirksemi. Hetta hevði við sær, at nógvar tænastur versnaðu í tíðarskeiðnum. Fyri ávisar stovnar hevði kreppan við sær, at ávist virksemi øktist sera nógvi. Á heilsuókinum máttu starvsfólk renna væl skjótari enn vanligt.

Føroyar høvdu eina sera kringa og liðiliga skipan. Tað vil siga, at skipanin var før fyri at laga seg til umstøðurnar sera skjótt, og skipanarligu mørkini vóru ikki líka avmarkandi sum í størri skipanum utanlands. Starvsfólk og leiðslur dugdu væl at laga seg til nýggja gerandisdagin, og alt samstarv og samskifti øktist munandi. Kreppan hevði við sær munandi førleikamenning, virðis-miklar royndir og betraðar mannagongdir, sum framvegis verða brúktar, ella sum kunnu setast í verk í serligum støðum.

Hóast hesar positivu avleiðingar, so hevði kreppan eisini negativar avleiðingar fyri starvsfólkatrivnað á fleiri økjum, serliga fyri front-line starvsfólk. Tey avrikaðu nógvi, arbeiðsbyrðan var

sera stór, sárliga arbeiðsumhvørvið var ikki nøktandi, og fleiri vórðu rakt av strongd. Í summum fórum merktust avleiðingarnar væl eftir kreppuna. Trivnaðurin gjördist ikki frægari av, at fleiri arbeiðspláss manglaðu starvsfólk, sum kravdi uppaftur meir av verandi starvsfólkum.

Á undirvísingarókinum var størsta avbjóðingin at røkka öllum næmingum og lesandi við fjarundirvísing. Í fólkaskúlunum var hetta torført, tí ymiskt var, hvussu nógv varð gjört burturúr í heimunum. Munurin millum ressursusterkar og -veikar familjur gjördist sjónligari. Hinvegin upplivdu allir skúlarnir fyrimunir av styttri tímatalvum, eitt nú at næmingar vóru meira motiveraðir, tímarnir blivu effektivari o.s.fr. Á miðnámi vóru eisini avbjóðingar við fjarlestri. Her verður víst á, at fjarundirvísing verður ongantið líka góð sum undirvísing á staðnum. Eisini verður víst á, at kreppan gekk út yvir sosiala lívið hjá næmingunum. Summi eru enn merkt av ringu byrjanini í 2020. Niðurstøðan er, at relatiúnir millum næmingar og lærarar og næmingarnar sínámillum eru avgerandi fyri læringina.

Covid-19 kreppan hálaði teppið undan ávísum vinnuligum virksemi, millum annað ferðavinnu og listarligum virksemi. Hetta hevði stórar fíggjarligar avleiðingar fyri tey, sum starvaðust innan hesar vinnur. Í ferðavinnuni vóru nógvi sögd úr starvi, og innan listaðkið steðgaði alt útinndandi virksemi upp, tí tað bar ikki til at hava framførslur og framsýningar. Tey, sum arbeiddu fulla tið sum listafolk vóru serliga hart rakt.

Covid-19 í Føroyum

Covid-19 kreppan er mest umfatandi heilsu- og samfelagskreppa, sum heimurin hevur sæð í fleiri ættarlið. Nógv fólk lótu lív, og afturat hesum komu likamligar, sálarligar, sosialar og figgjarligar avleiðingar. Tað var nærum ógjørligt at rokna út, hvat fór at henda, sum gjørði politiska stýring sera torføra.

Sambært heimsheilsustovnininum WHO er hálv-sjeynda millión fólk deyð av sjúkuni og av ymisku frábrigdunum av upprunaliga virusinum. Farsóttin kollvælti eisini samfelög og lívið hjá fólkri kring allan heimin og hevur havt avleiðingar av ymiskum slag fyri milliónir av menniskjum.

Kreppan var av einum slag, sum flest allir myndugleikar óttast mest. Talan var um fleir-dimensjonella hóttan, sum var ómögulig at skilja til fulnar. Atferðin hjá sjálvum virusinum var torfør at rokna út. Avleiðingarnar av smittuni voru ógreiðar. Flytförið og útbreiðslan av smittu var stór og sostatt eisini torfør at fyribryrgja. Hvørja ferð granskunar og myndugleikar høvdu lært eitt sindur um sjúkuna, kom eitt nýtt frábrigdi, sum bar seg øðrvísi at. Tekniskar loysnir til avbjóðingar av heilsuligum, sosialum, búskaparligum og politiskum slag voru ikki tókar frá byrjan og máttu uppfinnast til ymisk høvi sum frá leið. Í flestu londum, eisini í Føroyum, var hugburðurin hjá almenninginum skiftandi til serlig átök og galddandi tilmæli.

Tá ið vit komu longur inn í kreppuna, gjørðist greitt, at ymisku avleiðingarnar av kreppuni og av neyðugu smittustýringini voru ókendar. Kreppan ávirkaði heilsuliga, millum annað við langtiðarárinum av virusinum (long-covid), og við tað at farsóttin seinkaði viðgerð av øðrum sjúkum.

Kreppan ávirkaði eisini sálarliga og sosialt, millum annað við at eldri sum yngri voru meira avbyrgd gjøgnum longri tiðarskeið. Og so ávirkaði kreppan eisini figgjarliga, við tað at hon rakti fleiri vinnubólkar meint.

Ógreiðu og skiftandi umstøðurnar undir Covid-19 kreppuni elvdu til høvuðbrýggj hjá myndugleikum um allan heim. Sum niðurlendski forsætisráðharrin Mark Rutte tók til, máttu myndugleikar taka 100% av avgerðunum við 50% av upplýsingunum.¹ Henda støðan var ofta eisini galddandi í Føroyum, hóast Føroyar hava verið millum tey lond, sum hava havt lutfalsliga góða vitan um smittuútbreiðslu og annað orsakað av stóru kanningarorkuni.

Kreppan kostaði nógv hjá føroyska landskassanum, tilsamans góða hálva milliard kr. í 2020 og 2021 (sí Talvu 1 á næstu síðu).

¹ Boin, A., Overdijk, W., Van der Ham, C., Hendriks, J. & Sloof, D. (2020). *Covid-19: Én analyse van de nationale crisisrespons*. Crisis University Press. (s. 42) [ensk umsetning titkin úr Boin, A., McConnell, A. & 't Hart, Paul, (2021) *Governing the Pandemic – The Politics of Navigating a Mega-Crisis*. Palgrave Macmillan.]

Covid-19 átök	2020	2021	Tilsamans
Farsóttartilbúgving, koronukanningar, koppsetingar og fyribils koronudeild	52.094	100.293	152.387
Koronukanningar, gjald frá ferðandi	- 5.563	- 24.007	- 29.570
Arbeiðsmarknaður	28.001	6.305	34.306
Herundir frá ALS	128.500		128.500
Hjálparpakkar til vinnuliv og mentan	152.021	52.223	204.244
Hjálparpakkar til almennar stovnar og virksemi	26.720	4.600	31.320
Tilsamans	381.773	139.414	521.187

Talva 1 Yvirlit yvir koronuútreiðslur 2020-2021 (tús. kr.).

Kelda: Figgjarmálaráðið.

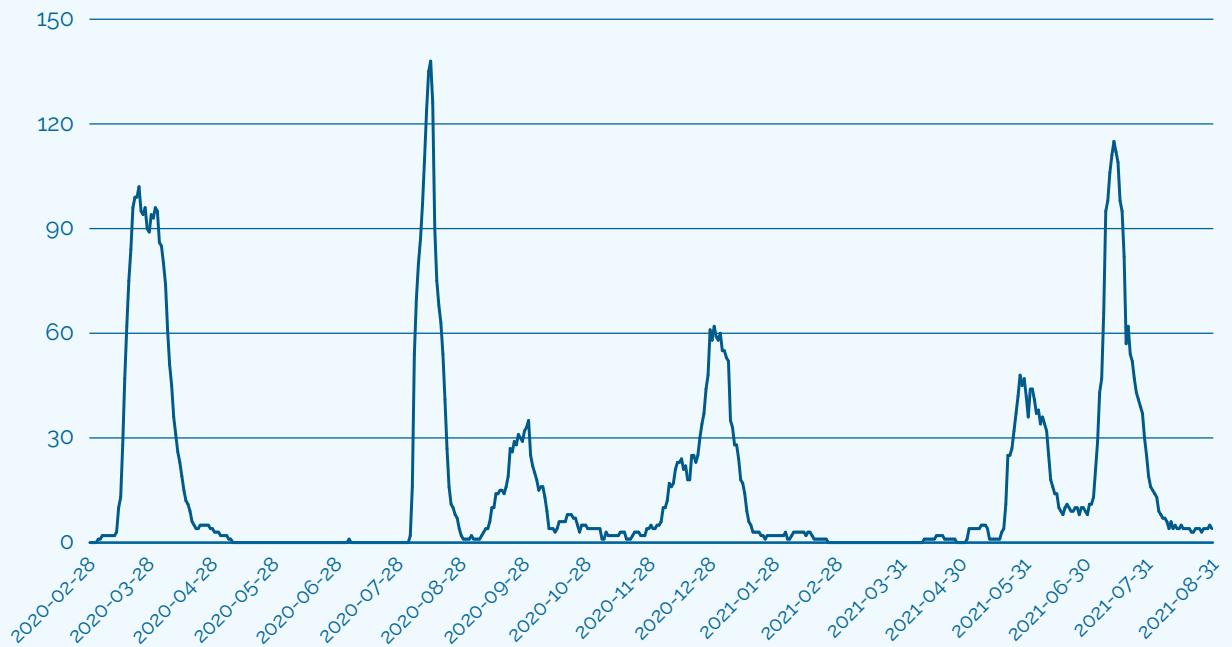
Ein so álvarslig kreppa eигur at verða eftirmett. Covid-19 kreppan er ein søgulig hending, og tí er hon eitt gott høvi at fáa innlit í, hvussu politiska stýringin virkar og ber seg at, tá ið samfelagið er undir sera stórum trýsti. Tað er eyðsæð, at lond, sum høvdum dygdargóða tilbúgving framman undan kreppuni og skilagóða stýring gjøgnum kreppuna, eisini hava klárað seg best gjøgnum hetta avbjóðandi tíðarskeiðið.

Hetta skjalið hugsavnar seg um, hvussu stýringin gjøgnum kreppuna hevur eydnast. Hóast Føroyar eru millum tey lond, sum eru komin frægast gjøgnum kreppuna, so er endamálið við eftirmetingini at læra av hesum serstaka og koll- veltandi tíðarskeiði og at leggja upp til eitt kjak um, hvussu vit skulu handfara kreppur í framtíðini.

SJEY SMITTUBYLGJUR

Føroyksa Covid-19 tíðarskeiðið vardi frá februar 2020 til februar 2022. Í hesum tíðarskeiðnum voru seks smittubylgjur, áðrenn sjeynda bylgjan, Omikron, rakti i september 2021 (sí Mynd 1).

Covid-bylgjurnar í Føroyum voru merkisverdar, við tað at smittutølini øktust sera skjótt, men minkaðu síðani eisini sera skjótt aftur. Fyrsta bylgjan rakti í mars 2020, tá ið sjúkan var ókend, og tá ið óttin í samfelagnum var størst. Kreppustýring varð sett í verk um alt landið, og alt samfelagið fór niður í ferð. Frá mai 2020 fór samfelagið inn í eitt tíðarskeið við lítið og einki av smittu. Hetta vardi til beint eftir ólavssøku 2020, tá ið bylgja 2 rakti. Bylgja 3 rakti stutt eftir, í september-oktober 2020, men var væl minni enn bylgja 2. Bylgja 4 kom um ársskiftið um sama mundið, sum fyrstu koppingarevnini komu til landið. Eftir hetta kom longsta tíðarskeiðið við lítið og einki av smittu. Hetta vardi frá januar til mai 2021, tá ið bylgja 5 rakti. Smittutølini minkaðu aftur, men vuksu síðani aftur í juli mánaði við bylgju 6.

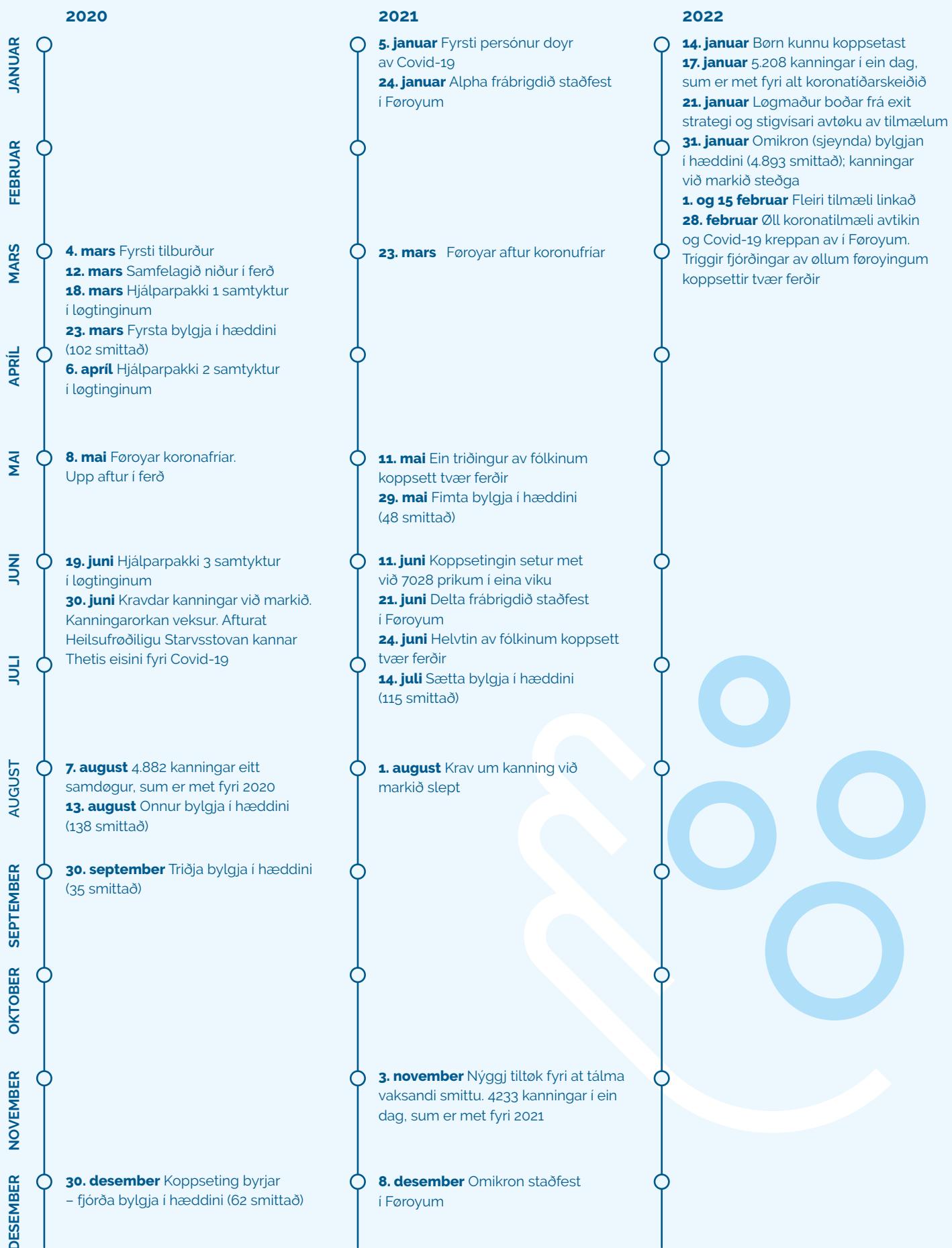
Mynd 1 Tær seks bylgjurnar áðrenn Omikron, grundað á talið á "smittaðum í lötni" frá mars 2020 til august 2021.
GG: Omikron bylgjan, sum byrjaði í september 2021, er ikki við í myndini.

Omicron, sum var bylgja 7, vardi frá september 2021 til februar 2022, tá ið myndugleikarnir góvust við at telja nýggjar tilburðir. Omikron-bylgjan var væl óðrvísi enn hinar. Í bylgju 1, 2 og 6, sum voru tær álvarsligastu framman undan Omikron, var talið á smittaðum, tá ið bylgjan rakti hámarkið, ávikavist 102 (23. mars 2020), 138 (13. august 2020) og 115 (14. juli 2021). Tá ið omikron-bylgjan rakti hámarkið tann 31. januar 2022, voru 4.893 fólk skrásett smittað. Omikron var sostatt væl meira smittandi enn öll undanfarin frábrigdi av Covid-19. Samstundis hevði Omikron við sær yvirhovur mildari sjúkugongd fyrir flestu smittað enn undanfarin frábrigdi. At Omikron hártaði sær so nögv óðrvísi er samstundis orsókin til, at henda seinasta bylgjan ikki er við í myndini omanfyri. Toppurin hevði verið so högur, at hann hevði skeiklað myndina.

Tað ber eisini til at býta kreppustýringina sundur í tvey rættilega ymisk tíðarskeið. Fyrra tíðarskeiðið er fyrstu tveir mánaðirnar eftir, at smittan var

komin til landið, tá ið alt landið fór niður í ferð, og seinna tíðarskeiðið er, tá ið landið fyrst læt upp aftur, men helt fram við at smittustýra frá mai 2020, til smittustýring og uppteljing formliga steðgaði í februar 2022. Hesi tíðarskeið eru ymisk, hvat stýring viðvíkur. Fyrra tíðarskeiðið frá mars til mai 2020 er stutt (2 mör.) og merkt av, at farsóttin er ein nýggj og óunnilig hóttan. Seinna tíðarskeiðið frá mai 2020 til februar 2022 er lutfalsliga langt (22 mör.) og merkt av, at farsóttin er betur kend, og at tamarhald er á stöðuni fyrir tað mesta, tó ikki altið. Í fyrra tíðarskeiði er stýringin merkt av, at samfelagið er meira ella minni í undantaksstöðu, og tí er stýringin lutfalsliga einföld og eintýðug. Í seinna tíðarskeiðnum fer samfelagið fleiri ferðir upp og niður í ferð, alt eftir hvussu stór hóttanin er. Hetta hevur við sær, at stýringin er torgreiddari enn í fyrra tíðarskeiðnum, og at munandi meira kjak er í samfelagnum um, hvat er rætt og skeivt í sambandi við tilmæli og stýring. Hetta seinna tíðarskeiðið er, sum fleiri hava málborið seg, ein "dansur við koronu".

Tíðarlinja

ALTJÓÐA SAMANBERING

Føroyar eru millum tey lond, sum komu frægast gjøgnum Covid-19 kreppuna. Hesa niðurstøðuna kunnu vit byggja á triggjar sannroyndir:

- 1 At fá fólk doyðu av sjúkuni í Føroyum samanborið við onnur lond.
- 2 At samfelagið, tess virksemi og gerandislív hjá borgarum var lutfalsliga lítið ávirkað av farsóttini.
- 3 At borgarar gjøgnum meginpartin av kreppuni hildu, at tilmælini vóru hóskandi.

Størsta avbjóðingin hjá øllum londum undir kreppuni var at javnviga, hvussu nögv farsóttin skuldi sleppa at gera um seg í mun til, hvussu nógvar avmarkingar smittustýringin legði á borgararnar. Skuldi stýringin forða fyri tilburðum og harvið andlátum, var neyðugt at leggja fleiri avmarkingar á virksemið og gerandisdagin hjá borgarunum. Hinvegin, skuldi virksemið í samfelagnum ikki ávirkast av farsóttini, var vandi fyri fleiri tilburðum og harvið andlátum. Punkt 1 og 2 omanfyri vóru sostatt gjøgnum alt Covid-19 tíðarskeiðið í øvugtum sambandi hvort við annað. Ein raðfesting var at verja mannalív fyri Covid-19, men tað var eisini ein raðfesting at hava gongd í samfelagsvirksemi. Ov strong stýring kundi sostatt hava aðrar avleiðingar fyri samfelagið, trivnaðin og búskapin. Hetta setti mynduleikarnar í eina tvistøðu, sum merkti stýringina ígjøgnum alt tíðarskeiðið.

Fyrsta punkt, andlát, er sjálvsagt týdningarmikið, tí tað sigur nakað um, hvussu væl stýringin megnar at verja mannalív fyri farsóttini. Mynd 2 niðanfyri visir kumulativ andlát orsakað av Covid-19 frá mars 2020 til februar 2022. Í Føroyum eru 28 fólk skrásett deyð av ella við Covid-19, sum svarar til 518 deyð fyri hvørja millón íbúgvær. Veikleikin við hesum hagtalimum er, at tað er torfört at skilja ímillum, nær Covid-19 er høvuðsdeyðsorsøkin, og nær fólk eru deyð við Covid-19, men har ein onnur høvuðsdeyðsorsøk ger seg galldandi. Við hesum fyrivarni kunnu vit kortini staðfesta, at flestu onnur lond hava nögv fleiri andlát í mun til íbúgvatal, enn Føroyar hava størsta partin av kreppuni. Í sambandi við andlát

hevur ringast staðið til í Bretlandi og USA, har 3.000 fyri hvørja millión hava latið lív av farsóttini. Hetta merkir, at tað hevur verið seks ferðir meira sannlíkt at doygga av (ella við) Covid-19 í hesum londum enn í Føroyum.

Omicron var eitt serliga smittandi frábrigdi av Covid-19, sum breiddi seg nögv skjótari enn undanfarnar útgávur. Samstundis varð skjótt greitt, at hetta frábrigdið var mildari enn tey undanfarnu. Sostatt er sannlíkt, at tá ið hetta frábrigdið gjørdi um seg frá seint á heysti 2021, var parturin av deyðum við Covid-19 storr, enn hann var undan Omikron. Hetta kann lutvist vera grundin til, at kurvan kvinkar uppeftir hjá flestu londum móti endanum av tíðarskeiðnum.

Føroyar siggja eisini út til at hava staðið seg væl, tá ið hugt verður at yvирnormalum andlátum. Seinasta frágreiðingin hjá Nordregio, "State of the Nordic Region 2022", visir, at øll Norðurlond utan Noreg og Føroyar skrásettu eitt yvирnormalt (excess) tal á deyðum í 2020.² Í Føroyum doyðu í miðal 401 fólk frá 2015 til 2019. Í 2020, tá ið eingin koppsetting var tok, og farsóttin harvið var mest hættislig, doyðu 365 fólk i Føroyum. Hinvegin doyðu fleiri fólk í 2021 enn miðal fyri 2015-19. Einki bendir tó á, at hesin vöksturin kemur av Covid-19.

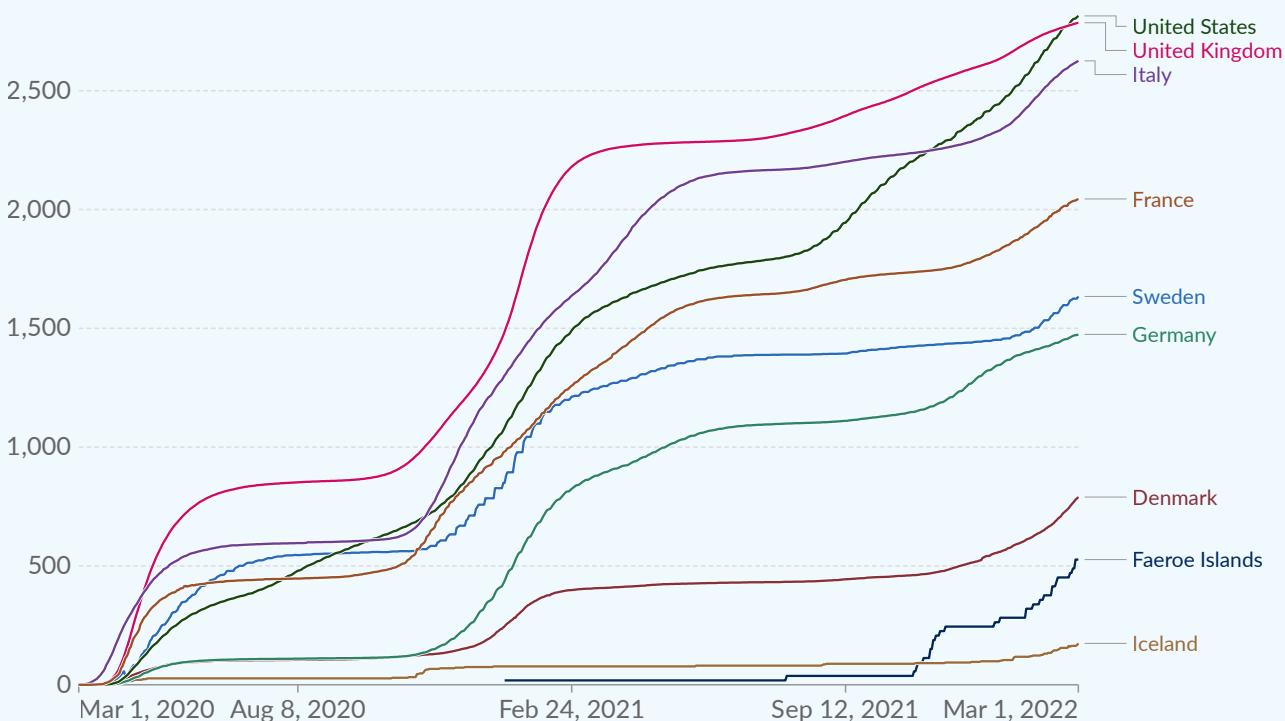
Annað punkt, hvussu nögv gerandisdagur og virksemi er ávirkað av farsóttini, hevur eisini stóran týdning, tí tað sigur nakað um, hvussu væl stýringin hevur megnað at varðveitt eitt vanligt lív og týdningarmikið virksemi hóast truplu umstøðurnar. Tað ber til at grundgeva sannførandi fyri, at Føroyar eru millum tey londini, sum hava verið minst ávirkað av kreppuni, tá ið hugsað verður um virksemið og gerandisdagin hjá fólk.

² Nordregio (2022) "State of the Nordic Region 2022."

Cumulative confirmed COVID-19 deaths per million people

Our World
in Data

Due to varying protocols and challenges in the attribution of the cause of death, the number of confirmed deaths may not accurately represent the true number of deaths caused by COVID-19.

Mynd 2 Kumulativ andlát fyrir hvørja millón ibúgvær.

Kelda: Johns Hopkins University. Fingin til vega frá ourworldindata.org.

Gev gætur, at lond hava ymiskar mannagongdir at staðfesta deyðsorsókir.

Tí er ikki vist, at myndin visir neyvt, hvussu ofta Covid-19 er hövuðsdeyðsorsók.

	Deyð um árið í miðal fyri 2015-2019	Deyð í 2020	Deyð í 2020 í mun til miðal fyri 2015-2019 (%)	Deyð í 2021	Deyð í 2021 í mun til miðal fyri 2015-2019 (%)
Danmark	53.566	54.645	2	57.142	7
Finnland*	53.723	55.488	3	56.035	2
Ísland	2.251	2.301	2	2.325	3
Noreg	40.750	40.611	0	41.693	1
Svøríki	90.962	98.124	8	88.906	0
Føroya	401	365	-9	407	1
Grønland	499	520	4	525	5
Áland	271	291	7	261	-5
Tilsamans	242,152	252,054	4	247,033	2

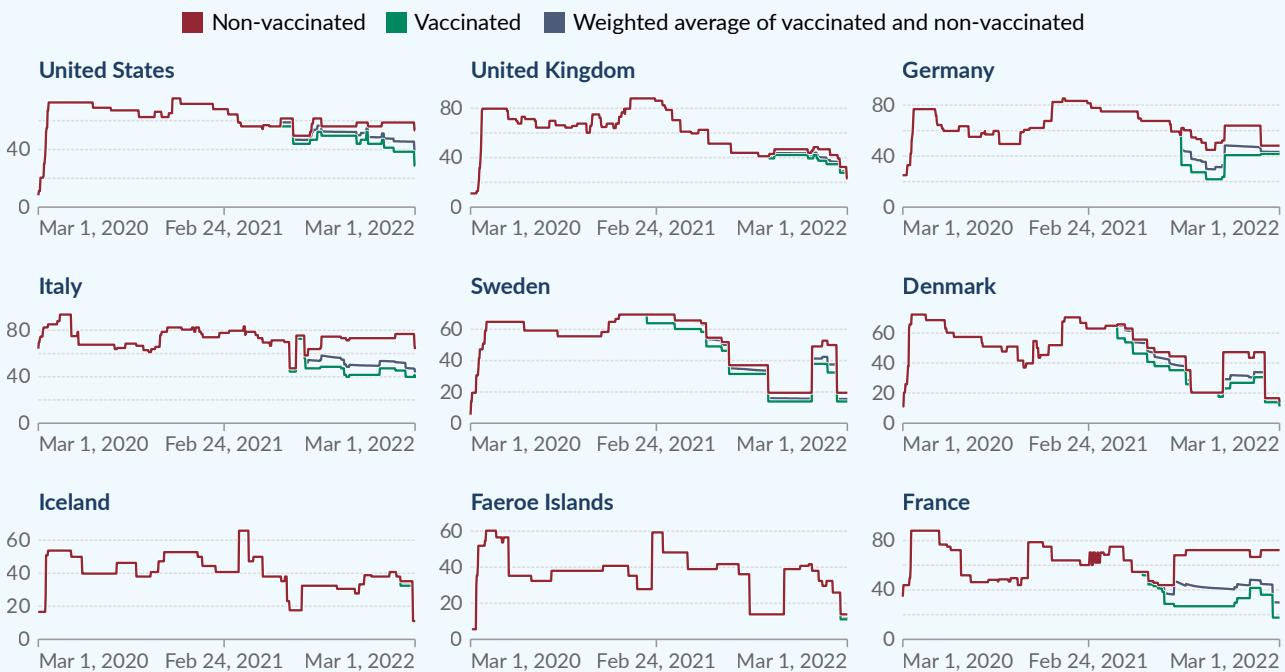
Talva 2 Yvirnormal andlát í Norðurlondum 2020 og 2021.

* Finsku tölini íroknað Áland.

Kelda: Nordregio (2022) "State of the Nordic Region 2022." Tölini eru frá norðurlendsku hagstovunum.

COVID-19: Stringency Index

The stringency index is a composite measure based on nine response indicators including school closures, workplace closures, and travel bans, rescaled to a value from 0 to 100 (100 = strictest).

Source: Hale, T., Angrist, N., Goldszmidt, R. et al. A global panel database of pandemic policies (Oxford COVID-19 Government Response Tracker). Nat Hum Behav 5, 529–538 (2021). <https://doi.org/10.1038/s41562-021-01079-8>
CC BY

Mynd 3 Strangleikavisari í sambandi við Covid-19 stýring.

Kelda: Oxford Covid-19 Government Response Tracker, Blavatnik School of Government, University of Oxford.
Fingin til vega frá ourworldindata.org.

Oxford University hevur eygleitt, hvussu ymiskar stjórnir kring heimin hava gjört í sambandi við Covid-19 kreppuna. Við stöði í hesum er gjørdur ein vívari, sum ger tað möguligt at samanbera, hvussu strong aftursvarini hjá myndugleikum hava verið til farsóttina. Í varin byggir á níggju indikatorar. Hesir eru: skúlastongsul, stongsul av arbeiðsplássum, avlýsing av almennum tiltökum, avmarkingar á hvussu nógv kunnu savnast, stongsul av almennum flutningstænastum, sóttarhaldsreglur, almenn upplýsingarátök, avmarkingar á innanrikisferðing og avmarkingar á uttanrikisferðing. Hesir indikatorar verða mettir at kunna benda á, hvussu fritt fólk hava kunnað livað í ymiskum samfelögum gjøgnum kreppuna.

Í Føroyum hevur í stóran mun verið stýrt við tilmælum samanborið við onnur lond, og tí

kunnu vit spryja, um tað gevur meining at samanbera við onnur lond i hesum sambandi. Hinvegin ber eisini til at taka tilmælini sum eitt dömi um, at stýringin hevur verið minni strong í Føroyum enn aðrastaðni. Skúlastongsil og ferðabann voru tó ikki stýrd við tilmælum í Føroyum. Í ávísum tíðarskeiðum varð mælt til, at fólk arbeiddu heima, um hetta kundi lata seg gera og gav meining í sambandi við virksemið hjá arbeiðsplássinum. Formliga gjørdu arbeiðspláss sjálvi av, um tey sendu fólk til hús at arbeida. Tí ber sannlíkt væl til at samanbera strangleikan í Føroyum við strangleikan í øðrum londum, eins og er gjört í strangleikavisaranum. Sum vit siggja í Mynd 3, er føroyska strikumyndin (niðast í miðuni) yvirhovur lægri enn í hinum londunum.

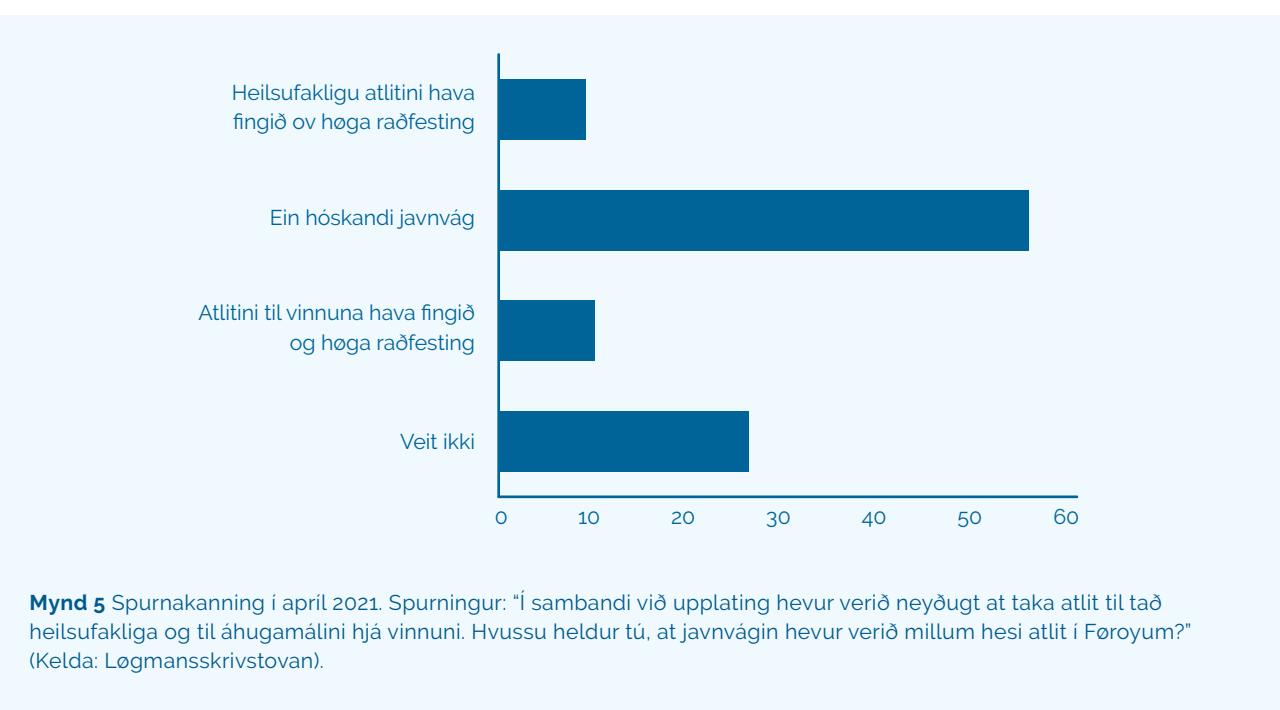
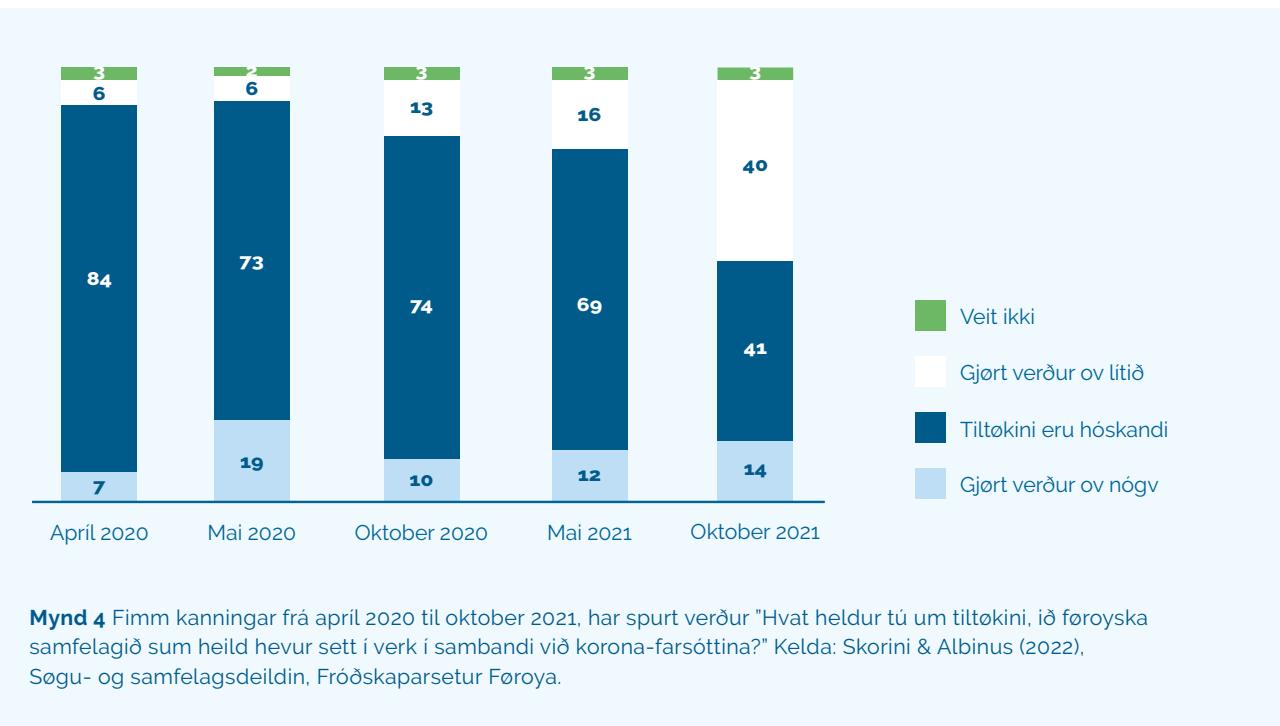
Hetta bendir á, at sum heild hava átokini hjá myndugleikunum ávirkað gerandisdagin hjá borgaranum minni í Føroyum enn aðrastaðni.

Triðja parametrið, sum nevnt varð fyrst í hesum parti, hevur eisini at gera við ávirkan á borgarar, men snýr seg heldur um hugburð hjá teimum til tiltök enn til skjalprógvað andlát ella faktuellar avmarkingar í samfelagsvirksemi og gerandisdegi.

Fatanin hjá føroyska borgaranum gjøgnum Covid-19 tíðarskeiðið stuðlar upp undir niðurstøðuna um, at virksemi og gerandislív í Føroyum hevur verið lutfalsliga lítið ávirkað av kreppuni.

Kanningar á Søgu- og samfélagsdeildini á Fróðskaparsetri Føroya vísa, at fólk yvirhovur voru nøgd við tey tiltök og tey tilmæli, sum myndugleikarnir settu í verk.³ Mynd 4 niðanfyri víser, at frá byrjanini av kreppuni og til og við á sumri 2021 helt ein stórur meiriluti av Føroya fólk, at tiltökini hjá myndugleikunum voru hóskandi. Undantakið kann tó sigast at vera móti endanum á kreppuni, á heysti 2021, tá ið Omikron frábrigdið hevði við sær, at tilburðirnir vuksu sera nögv, og fleiri enn ádur (40 prosent) hildu, at gjørt var ov litið fyri at basa farsóttini. Viðvíkjandi ávirkan á gerandisdagin hjá fólkí voru tað tó gjøgnum alt tíðarskeiðið sera fá, ið hildu, at gjørt var ov nögv viðvíkjandi tiltökum móti Covid-19.

3 Skorini, H. og Albinus, H (2022). Pandemien i Nordatlanten: Hvordan covid-19 har forenet en polariseret mikronation – og hvordan velkendte konflikter stadig ulmer. *Politica*, 54. árg., nr. 4, s. 364-388. <https://tidsskrift.dk/politica/article/view/134833/179676>

Løgmansskrivstovan gjørði eina aðra spurnakning í apríl 2021, sum vendi sær meira ítókiliga til javnvágina millum heilsufaklig atlít øðrumegin og vinnulig atlít hinumegin, og hvat fólk hildu um hesa javnvág. Meginparturin av teimum spurdu helt javnvágina vera hóskandi, ein fjórðingur segði seg ikki vita, og restin helt annaðhvort, at vinnulig atlít ella heilsufaklig atlít vigaðu ov nógv í avgerðunum (sí Mynd 5).

Tað ber sostatt til at staðfesta, við útgangsstøði í andlátum, strangleika og fatanini av stýringini millum borgarar, at tað hevur ginguð lutfalsliga væl í Føroyum gjøgnum Covid-19 kreppuna. Kortini er neyðugt at fara í dýpdina við smålutunum í stýringini og at finna út av, hvat eydnaðist væl, og hvat eydnaðist illa sambært teimum, sum voru við til at handfara kreppuna.

Hvussu eftirmetingin er gjørd

Løgmansskrivstovan fór undir at eftirmeta Covid-19 kreppuna á vári í 2022. Avgjørt varð, at ein skilagóður framferðarháttur var at hoyra viðkomandi stovnar, fyritøkur og feløg.

Eitt spurnablað (Skjal 1 í ískoytispartinum) varð sent út, og eftirmetingin byggir á 33 svarskriv og triggjar munnilgar hoyringar við støði í hesum spurnabløðum. Í nøkrum fórum hevur viðkomandi hoyringarpurtur sent víðari til aðrar. Undirvisningarstýrið hoyrdi skúlar, Fakfelagsráðið fakfeløg, Kommunufelagið kommunalar stovnar

og Vinnuhúsið vinnugreinafeløg. Hesi gjørdu eina meting av, hvør og hvussu nógvir undirliggjandi stovnar/feløg skuldu fáa spurnablaðið. Í ávísunum fórum hevur verið neyðugt at gjørt munnilgar hoyringar. Tey, sum hava givið íkast til eftirmetingina, eru:

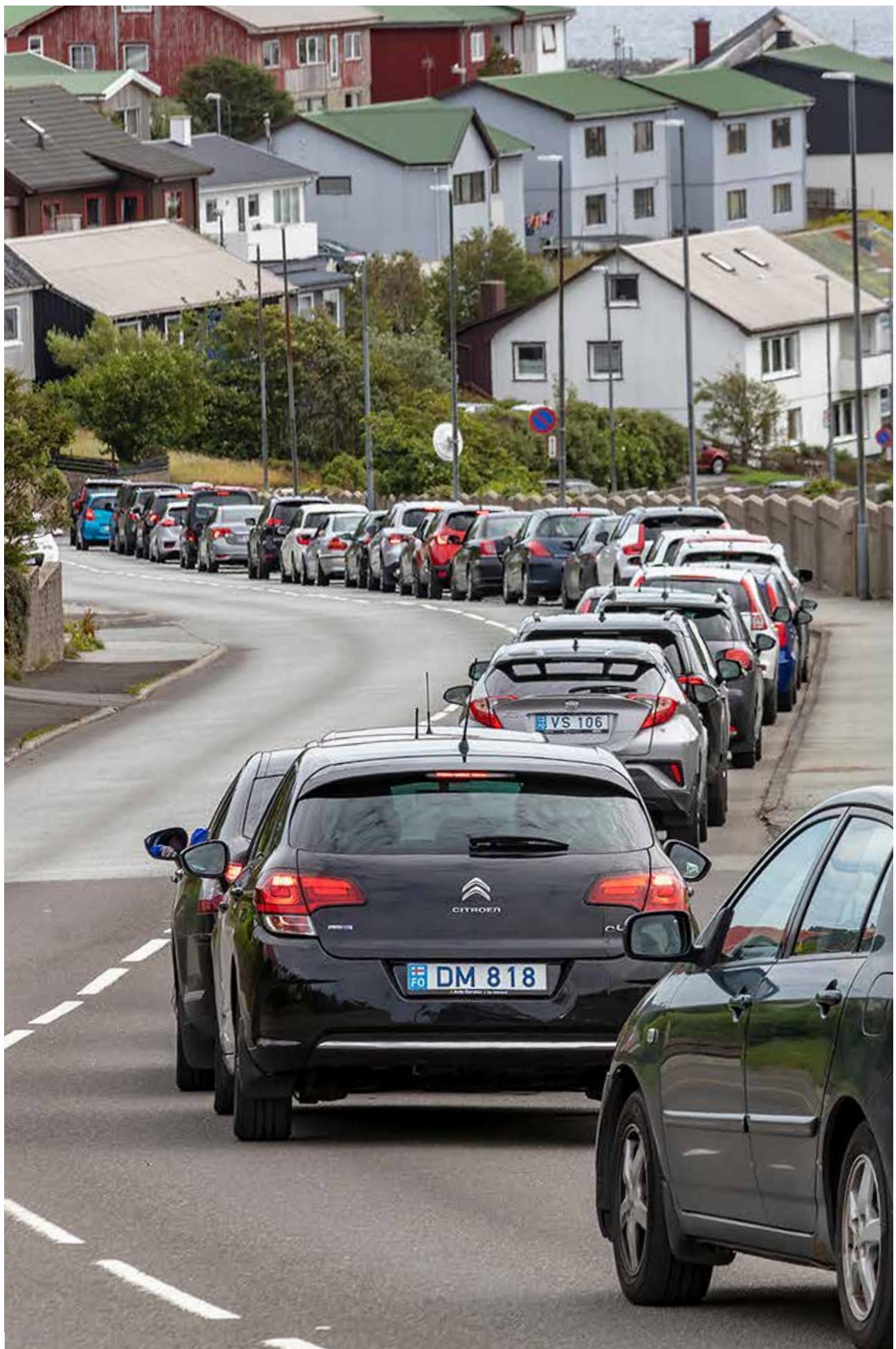
Tilbúgving og heilsa	Myndugleikar	Undirvising
Farsóttarnevndin	Kommunufelagið	Runavíkar Kommunuskúli
Landslæknin	Almannamálaráðið	Sands Skúli
Deildin fyrir Arbeiðs- og Almannaheilsu	Figgjarmálaráðið	Skúlin á Fossánesi
Heilsufröðiliga Starvsstovan	Heilsumálaráðið	Skúlin á Giljanesi
Sjúkrahúsverkið	Løgmansskrivstovan	Skúlin á Skúlatrøð
Almannaverkið	Lögartænastan	Eysturskúlin
Heilsutrygd	Umhvørvis- og vinnumálaráðið	Tvøroyrar Skúli
Kringvarp Føroya	Uttanríkistænastan	Miðnám á Kambsdali
		Miðnámsskúlin í Suðuroy
		Glasir
		Fróðskaparsetur Føroya
Fakfeløg og felagsskapir	Fyritøkur	Vinnugreinafeløg
Heilsuhjálparafelagið	Atlantic Airways	Reiðarafelagið fyrir Handilskip
Listafólkasambandið	Smyril Line	Ferðavinnufelagið
Starvsfelagið	Vága Flughavn	
Reyði Krossur Føroya	Thetis	

At júst hesir 37 hoyringarpurtar hava givið sitt íkast til eftirmetingina merkir ikki, at aðrir partar ikki eisini kundu sagt ymiskt áhugavert um Covid-19 stýringina. Mett verður kortini, at innsavnaða tilfarið er nøktandi og umboðandi fyrir føroysku stýringina. Løgmansskrivstovan, sum fremur eftirmetingina, hevði ein avgerandi leiklut, og tí inniheldur eftirmetingin eisini hoyringarsvar haðani.

Hoyringarpurnir eru ymiskir, og tað er teirra virksemi eisini. Nógvir spurningar eru ikki líka viðkomandi fyrir öll, og tí hevur endamálið ikki verið at gera hagtalsgreining við støði í

svarunum. Spurningarnir hava fyrst og fremst verið til íblástur hjá svargevunum fyrir at fáa eitt so hóskandi svar sum gjørligt viðvíkjandi teirra í virksemi og leikluti í samfelagnum.

Tilfarið, sum eftirmetingin byggir á, er rúgvumikið. Alt upprunatilfarið er tökt í skjali 3 í ískoytispartinum til eftirmetingina, sum kann finnast á heimasíðuni hjá Løgmansskrivstovuni lms.fo undir "kunning." Í tilgongdini var neyðugt at laga svarskrivini til, at stytta, umseta og sjóða saman fyrir at kunna taka samanum og greina tilfarið. Samanskrivaðu hoyringarsvarini kunnu lesast í skjali 2 í ískoytispartinum.

Eftirmeting – lærdómar og niðurstøður

Covid-19 kreppan vísti okkum, hvussu politiska skipanin, saman við øðrum, bar seg at, tá ið alt samfelagið varð lagt undir sera stórt og fördømisleyst trýst.

Tá ið Covid-19 kreppan rakti í mars 2020, vísti hon seg skjótt at vera nógv meir enn ein heilsukreppa. Kreppan rakti allar stovnar, allar fyritókur og øll feløg í Føroyum í storri ella minni mun. Kreppan ávirkaði ymiskar geirar á ymiskan hátt í eitt tvey ára tiðarskeið, og summastaðni merkjast avleiðingarnar framvegis. Í hesi eftirmeting eru 37 aktørar komnir til orðanna fyri at lýsa stýringina.

HEILSUFAKID Í MIÐDEPILIN

Hóast talan var um umfatandi samfelagskreppu, var lítl ivi um, at tað fyrst og fremst var orsakað av heilsuvandanum, sum kom við Covid-19 virusinum. Tí var tað ikki løgið, at epidemiologisk og onnur heilsufaklig sjónarmið blivu gerandiskostur í almenna orðaskiftinum. Bráldiga fingu millum annað Farsóttarnevndin, Landslæknin og Deildin fyri Arbeiðs- og Almannuheilsu (Koronaráðgevingin) væl sjónligari leiklut í samfelagnum, enn tey høvdú undan farsóttini. Tey voru avgerandi bæði fyri politisku ráðgevingina og fyri almennu upplýsingina gjøgnum alla kreppuna. Fyrstu tíðina, og eisini seinni undir kreppuni, var heilsuøkið í fokus, tí at tað gjørðist eitt høvuðsendamál at halda smittutrýstinium niðri, so at Sjúkrahúsverkið ikki bleiv ovbyrjað. Fremsta raðfesting var at forða fyri, at smitta kom inn um sjúkrahúsgátt, og at smittutrýstið ikki bleiv so stórt, at tað tók óneyðuga orku burtur frá aðrar sjúkumiðgerð. Veruleikin var tíverri, at nógv virksemi á sjúkrahúsunum, sum var mett at kunna bíða, varð útsett. Undantakið var, tá ið serlæknar mettu, at okkurt ikki kundi bíða, til dømis krabbameinsviðgerð.

ALMENNA UPPLÝSINGIN ALTUMRÁÐANDI

Fleiri svar leggja dent á, at greið, skjót og hóskandi almenn upplýsing hevur altumráðandi týdning í eini kreppu, sum er so umfatandi, torskild og fleirdimensjonell, sum Covid-19 kreppan var. Sum Deildin fyri Arbeiðs- og Almannuheilsu nevnir, so minkaði almenna samskiftið gjøgnum miðlarnar um iva, ótta og tvistøður, sum annars høvdú kunnað stungið seg upp.

Løgmansskrivstovan samskipaði stóran part av upplýsingini og vísir á, at tíðindafundir gjørdust afturvendandi amboð, tá ið áherðsla skuldi leggjast á ein boðskap. Fróðskaparsetur Føroya leggur dent á, at samskifti í slikum støðum má vera avgjört, greitt og empatiskt, tað vil siga, at kunningin má taka útgangsstøði í upplivingini hjá áhoyrarananum. Øvugt kunnu falskunning og falstiðindi vera lika oyðileggjandi, sum góð kunning er savnandi.

KANNINGARORKA Í HEIMSFLOKKI

Sermerkt fyri Føroyar var, at kanningarorkan var óvanliga stór gjøgnum tað mesta av Covid-19 kreppuni samanborið við onnur lond. Hetta var fyri stóran part orsakað av tí tilbúgving, sum Heilsufrøðiliga Starvsstovan hevur í sambandi við fiskasjúkur, og sum gjørdi tað skjótt at laga skipanina til at kanna fyri Covid-19. Stóra kanningarorkan var eisini orsakað av samsstarvinum, sum politiska skipanin fekk við Thetis í juni 2020 um at pota og greina uppaftur fleiri koronusýni og við Smyril Line um at standa fyri logistisku uppgávuni at fáa fólk gjøgnum bíðirøðirnar á Eystaru Bryggju og at menna eina

kt-bileggingarskipan. Gjøgnum tað mesta av tíðarskeiðnum hevði Sjúkrahúsverkið sjálvandi eisini ein lyklaleiklut í kanningarvirkseminum. Kanningarnar vórðu streymlinjaðar, so hvort sum betri mannagongdir og betri kanningarstøð voru funnin.

Góðu umstøðurnar at kanna fyri Covid-19 høvdu við sær, at Føroyar kundu halda fram við eini avbyrgingarstrategi í 2020, hóast flestu onnur lond, eisini Danmark, steðgaðu við hesum í einum tíðarskeiði. Í Føroyum var vilji og möguleiki til tess, tí kanningarorkan var millum heimsins störstu eftir fólkkatalinum. Hetta gjørði, at sonevndu myrkatolini voru små, sum gjørði tað möguligt hjá landslæknanum at halda neyvt eyga við smittuketum gjøgnum næstan alla kreppuna. Fleiri hoyringarpartar vísa á, at tað var rætt at fremja nógvar kanningar, serliga í tíðarskeiðum við stórum smittutrýsti.

Hetta hevur utan iva verið ein høvuðsorsøk til, at kreppan lutfalsliga ikki rakti so meint í Føroyum. Hinvegin svarar Smyril Line, sum skipaði fyri kanningum á Eystaru Bryggju, at sum land kannaðu vit alt ov nògv frísk fólk, og hildið verður, at myndugleikarnir valdu dýrastu loysnina. Vist verður á, at landið átti fyrr at havt umhugsað snarkanningar sum góðkendan kanningarhátt, tí hetta varð gjört um alt Evropa.

TILMÆLI HELDUR ENN LÓGIR

Frá byrjan voru ivamál um heimildir í føroyskari farsóttarstýring. Farsóttarøkið var á donskum hondum, og tí skuldi greiða fáast á markamótum millum danskar og føroyskar myndugleikar. Arbeit varð við möguleikanum at seta í verk ríkislög fyri at fáa heimildir, men tá ið av tornaði varð gjört av at arbeiða við tilmælum heldur enn lögum.

Fleiri av hoyringarpörtunum hildu, at tað riggaði sum heild væl, at landsstýrið gjordi tilmæli heldur enn lógor og boð. Kortini eru nógvir hoyringarparter, sum gera vart við, at í ávísunum fórum var torført at tulka tilmælini. Her skal nevnast, at alternativið ikki varð roynt undir kreppuni, og tí er einki veruligt grundarlag at samanbera lógor og tilmæli í eini undantaksstøðu sum hesari.

Fleiri av teimum, sum høvdu til uppgávu at seta tilmæli í verk, vísa á, at tey fylgdu tilmælunum, sum um tey vóru lógor, og at tilmælini loyvdú ávísunum smidleika í sambandi við, at tey vórðu tulkað og síðani sett í verk. Smidleikin kundi ofta vera ein fyrimunur, tí okini eru ymisk, og tí er tað ofta best at lata tey, sum dagliga arbeiða á økinum, laga tilmælini til ítökiliga veruleikan á tann hátt, sum tey halda vera skilagott. Hinvegin kundi smidleikin eisini vera ein vansi, tí tulkingarmöguleikarnir vóru nógvir, og harvið slapp ovasti myndugleikin undan ábyrgd og i staðin varð hon løgd á stovnin ella fyritökuna, sum síðani skuldi standa til svars fyri mögulig mistök.

Tey, sum serliga vísa á trupulleikar við at tulka tilmælini, eru skúlar, dagstovnar, eldraðkið og Almannaverkið. Í høvuðsheitum stovnar, sum hava undirvising, uppaling og umsorgan sum høvuðsuppgávu. Her tykist avbjóðingin hjá fleiri at hava verið, at landsstýrið tók stig til, at ávist virksemið skuldi niður í ferð, men at stovnurin sjálvur mátti finna upp á leiðreglur um, hvussu hetta skuldi gerast. Hetta var í fleiri fórum ein sera torfør uppgáva, serliga tá ið samfelagið fór upp og niður í ferð fleiri ferðir. Lítill ivi er um, at tað var nógvi einfaldari at lata aftur enn at lata upp aftur. Tá ið samfelagið skuldi lata upp aftur, skuldi tað gerast stigvist og eftir umstøðunum, og hetta var ein avbjóðing. Fyri at taka fólkaskúlnar sum dömi kann vera trupult í praksis at tryggja frástøðu millum børn í einum skúlagarði. Liknandi avbjóðingar við at seta tilmæli í verk vóru eisini á øðrum økjum.

Koronaráðgevingin, sum kom at liggja hjá Deildini fyri Arbeiðs- og Almannahaelsu og Arbeiðseftirlitnum, fekk ein týdningarmiklan leiklut at ítökiliggera og ráðgeva fyritökum, felögum, stovnum og øðrum í sambandi við almennu tilmælini. Sambært Umhvørvis- og Vinnumálaráðnum virkaði Koronaráðgevingin

væl, tí hon var millumlið millum borgaran øðrumegin og samskipandi myndugleikan hinumegin. Sera nógvi lata væl at hesi loysnini, og Koronaráðgevingin viðmerkir, at tey allarflestu fylgdu teirra tilmælum.

At Føroyar brúktu tilmæli heldur enn lógor er eitt dömi um, at Føroyar høvdu eina sjálvstøðuga og ofta heldur øðrvísi tilgongd til kreppuna enn onnur lond. Millum annað sigur landslæknin, at hóast landslæknaembætið sum útgangsstøði fylgir donskum tilráðingum, so bar til, við støði í egnum eygleiðingum og upplýsingum úr feroyska granskingsarumhvørvinum, at gera øðrvísi mannagongdir og geva øðrvísi tilmæli enn tey, sum vóru galddandi í Danmark.

Løgmansskrivstovan, sum stóð fyri at orða tey flestu tilmælini, nevnir í sínum hoyringarsvari, at hóast tað virkaði væl við tilmælum, so hevur óttin fyri farsöttini óivað elvt til, at undirtøkan fyri teimum var so góð. Tí kann fara at vera neyðugt við eini rammulog í sambandi við liknandi kreppur í framtíðini, um sama virðingin fyri vandanum ikki er til staðar. Seinasta tíðin við Omikron bendir á hetta sama, at ræðslan ella virðingin fyri eini kreppu ella eini avbjóðing millum borgararnar hevur stóran týdning fyri, hvussu væl stýringin kann eydnast. Landslæknin nevnir, at eftir at stór undirtøka hevði verið fyri almennu tilmælunum gjøgnum mesta av tíðarskeiðnum, so broyttist hetta við Omikron, tá ið tað bleiv torførari at fáa fólk at halda tilmælini.

COVID-19 LÓGGÁVA

Hóast stýrt varð í høvuðsheitum við tilmælum, vórðu fleiri lógor gjørdar sum beinleiðis avleiðing av farsöttini. Týdningarmestu av hesum vóru hjálparpakkarnir. Longu áðrenn samfelagið fór niður í ferð, hevði Umhvørvis- og Vinnumálaráðið gjört uppskot til hjálparpakkar.

Hjálparpakk 1 hevði sera stóran týdning, tí hann gjørdi tað möguligt hjá starvsfólk at fara heim við lón. Um hann ikki var settur í verk, hevði tað havt við sær hópuppsagnir um alt samfelagið, og tí skapti hjálparpakkinn ró. Onkrar avbjóðingar vóru kortini. Listafólkasambandið vísir millum annað á, at teirra limir ikki fingu lut í hjálparpakknum alt fyri eitt, og Starvfelagið vísir á, at upphæddin til tey á privata arbeiðsmarknaðinum var ov lítil

í mun til lónina, og at fólk høvdu stóran inntøkumiss. Hjálparpakk 2 vendi sær til smærri fyritøkur og hjálparpakk 3 til ferðavinnufyritøkur, sum voru serliga hart raktar.

Lögartænastan vísir á, at ávis kreppulóggáva, sum var samtykt undir Covid-19 kreppuni, kann hava lögfrøðiligar avbjóðingar við sær, við tað at vikið varð frá vanligum grundreglum. Í stuttum snúgva hesar avbjóðingarnar seg um, at summar Covid-19 lógin høvdu virknað aftur í tið, sum gongur imóti grundleggjandi meginreglum í einum rættarsamfelag, og at fleiri samtyktar Covid-19 lógin høvdu sólsetursásetingar, sum kunnu elva til lögfrøðiligt tómrúm, eftir at lógin av sær sjálvari fer úr gildi. Eisini verður víst á, at lóggávuvaldið í Føroyum er í lögtinginum, men at farsóttin gav i ávísunum fórum viðar heimildir til landsstýrismenn at áseta reglur í kunngerð. Lögartænastan vísir eisini á, at vikið varð fleiri ferðir frá vanligum mannagongdum, tá ið fyrireikingararbeiðið var styrti enn vanligt, og stundir ikki voru at senda lóggávu til ummælis.

AT VERJA TEY ELDRU OG SJÚKU

Eldraðið fylti nögv hjá myndugleikunum og í almenna orðaskiftinum í fyrstani, tí Covid-19 skjött varð eyðmerkt sum ein sjúka, ið var vandameiri fyri eldri borgarar enn yngri. Sama var galddandi fyri fólk, ið høvdu ringa heilsu, ella sum orsakað av ávísunum kroniskum sjúkum voru serliga útsett. Fyri eldri og heilsuveikar borgarar var hetta ein serliga avbjóðandi tíð. Innanhysis mannagongdir á stovnum vórðu nögv broyttar, sum hevði við sær, at borgarar/búfólk ikki kundu fáa vitjan, og nögv avvarðandi klagaðu um vitjanaravmarkingar á ellisheimum, í sambýlum og búfelagsskapum.

Heilsuhjálparafelagið vísir millum annað á, at fyri starfsfólk merkti henda stóðan, at tey máttu skipa alt arbeiði og alla frítið á ein hátt, sum ikki kundi hava við sær, at tey tóku smittuna við sær inn á stovnarnar. Tey máttu liva, sum um tey voru í sóttarhaldi alla tíðina. Heldur ikki var tað lætt hjá starfsfólkum at vera vitni til, at tey, ið búðu á ymisku heimunum, ikki fingu vitjan í langa tíð.

Kommunufelagið vísir harafturat á, at eingin heilsufakligur myndugleiki hevði ábyrgd av eldraðkinum, og at tað var sera óheppið, at eldraðið ikki var umboðað í farsóttarnevndini. Einki fyrilit var fyri eldraðkinum í ávísunum avgerðum hjá nevndini.

KJARNUVIRKSEMI RADFEST

Hóast kreppan rakti ymiskt virksemi á ymiskan hátt, so høvdu næstan allir hoyringarpartar í felag, at ymiskt virksemi, sum ikki var alneyðugt, mátti skerast burtur fyribils, so at dentur kundi leggjast á kjarnuvirksemi. Summi upplivdu, at neyðugt var við eini munandi effektivisering og niðurlaging av ávísunum virksemi. Hetta merkti, at viðgerð bleiv drúgvandi, svartíðir og bíðitiðir gjordust longri, og fløskuhálsar komu í veiting av ávísunum vørum og tænastum.

Innan fyri tilbúgving og heilsu broyttist mesta virksemið munandi orsakað av farsóttini, og her varð nögv orka brúkt til beinleiðis koronuhandfaring. Fyri summar stovnar hevði kreppan við sær ógvusliga øking í ávísunum virksemi. Hetta gjordi seg serliga galddandi fyri Heilsufrøðiligu Starvsstovuna og Sjúkrahúsverkið, har starvsfólk máttu renna væl skjótari enn vanligt undir Covid-19 kreppuni. Fyri næstan allar almennar stovnar var galddandi, at tænastan versnaði meira ella minni í ávísunum tíðarskeiðum. Hetta veri seg viðvikjandi heilsu, undirvísing, eldrarøkt, barnansing ella øðrum.

TILLAGING OG SAMSTARV

Flestu hoyringarpartar hava onga ítökiliga tilbúgving havt, fyrr enn farsóttin rakti. Fleiri siga seg tó hava verið sera skjót at laga seg til nýggju umstøðurnar, tá ið Covid-19 fór at gera um seg í Føroyum, og samfølagið fór niður í ferð fyrstu ferð. Tað er sera ymiskt, hvussu virksemið ymsastaðni varð ávirkað av Covid-19. Flest øll arbeiðspláss máttu umskipa arbeiðið á onkran hátt. Nögv fólk arbeiddu heima, ferðingin utanlands var munandi minni, og yvirhøvur var torførari at fremja ávist virksemi. Ítökiliga sipar tillagingin til, at fólk framdu nýggjar uppgávur ella hugsavnaðu seg um alneyðugar arbeiðs-uppgávur og yvirhøvur funnu loysnir til trupul-

leikar, sum áhaldandi stungu seg upp orsakað av farsóttini. Neyðugt var hjá mest sum øllum at gera innanhýsis mannagongdir – um fyribyrging av smittu millum starvsfólk, toymisarbeiði, frástøðu, tal á folki fyrir hvort rúm, spritting, atgongd til bygningar o.s.fr.

Tætt knytt at økta tillagingarevninum millum leiðslur og starvsfólk er, at alt formligt og óformligt samskifti og fundarvirksemi vaks sera nögv hjá flestu arbeiðsplássum, serliga hjá myndugleikum og almennum stovnum. Hetta var neyðugt, tí umstøðurnar vóru ókendar og ótryggar. Tørvurin gjørdist storri at tosa saman bæði nögv og ofta, og tí gjørdist samskipandi leikluterin hjá myndugleikum, kommunum og aðalráðum eisini nögv virknari undir Covid-19 kreppuni enn undir vanligum umstøðum. Í fleiri fórum merkti kreppan eisini, at myndugleikar máttu broya karmarnar fyrir tey økini, sum tey ráddu yvir. Vöksturin í samskiftinum gjørdi seg bæði galldandi innanhýsis og uttanhyysis í fóroyska samfelagnum og til partar utanlands. Í nögvum fórum kom samstarv í lag millum organisatiónum, deildir, eindir og einstaklingar, sum ikki var til framman undan kreppuni. Yvirhovur lata næstan allir hopringarpartarnir sera væl at samstarvinum við aðrar partar undir kreppuni.

Sambært Umhvørvis- og vinnumálaráðnum var i Føroyum talan um sera "agila", tað vil siga kringa og liðiliga skipan, tað vil siga, at hon lagaði seg til umstøðurnar sera skjótt, og skipanarligu mörkini vóru ikki líka avmarkandi sum utanlands. Kortini máttu tey, sum høvdu ábyrgd, tosa saman alla tíðina. Her verður eisini spurningur settur, um ein neyv og niðurskrivað tilbúgving við støði í einum hugsaðum dømi hevði verið til so nögva nyttu, tá ið umstøðurnar vóru so serligar og broyttust so skjótt.

Fleiri hopringarparter nevna, at Covid-19 kreppan hevði við sær munandi fórleikamenning, virðis-miklar royndir og betraðar mannagongdir, sum framvegis eru galldandi, ella sum kunnu setast í verk í serligum støðum. Dømi um hetta eru millum annað tekniska fórleikamenningin sum fjarlesturin á undirvísingarókinum hevði við sær, og fyriskipan av arbeiði heimanífrá.

BAKKAST FYRI STARVSFÓLKATRIVNAÐIN

Meðan sera nögvir hopringarparter rósa sinum starvsfólkum fyrir dugnasemi og evnini at laga seg til nýggjar umstøður undir koronakreppuni, so høvdu broyttu umstøðurnar eisini negativar avleiðingar fyrir starvsfólkatrivnað, serliga har starvsfólk kundu lýsast sum front-line starvsfólk. Tá ið smittutrýstið var stórt, serliga undir seinastu Omikron bylgjuni, avrikaðu hesi starvsfólkini óvanliga nögv. Undir seinastu bylgjuni vóru sera nögv fólk í sóttarhaldi, og tí var arbeiðsþyrðan sera stór, og fleiri vórðu rakt av strongd. Sálarliga arbeiðsumhvørvið var tungt, og hetta var serliga galldandi í vælferðarstørvum, til dømis á eldra-ókinum og við undirvising. Sjúkrahúsverkið og Heilsufrøðiliga Starvsstovan leggja tó stórstu áherðsluna á henda trupulleikan. Tað seinna nevnir í sinum svari, at avleiðingarnar eisini merktust langt aftaná, at kreppan var yvirstaðin.

Ein annar stórur trupulleiki, sum leggur seg upp at trivnaðinum, er manglandi arbeiðsmegi, sum summi arbeiðspláss eisini høvdu avbjóðingar av. Fleiri arbeiðspláss upplivdu starvsfólkatrot, sum hevði við sær, at verandi starvsfólk i nögvum fórum vórðu noydd at avrika eyka nögv, sum í fleiri fórum elvdi til strongd ella aðrar avleiðingar fyrir starvsfólk.

Sjúkrahúsverkið og Heilsufrøðiliga Starvsstovan máttu økja nögv um ávist virksemi, tá ið kreppan rakti, og tí var neyðugt at seta nögv nýggj fólk i starv i stuttum tiðarbili. Hetta elvdi til avbjóðingar, og tí eftirlýsa hesir stovnar liðiligi treytir fyrir tíðaravmarkað starvsfólk i kreppustøðum í framtíðini. Landslæknin og Thetis øktu sera nögv um sitt virksemi undir kreppuni, men Landslæknin fekk hjálp frá danska embætisverkinum, t.v.s. lögregluni og Styrelsen for Patientsikkerhed, og Thetis sum privat fyritøka hevði ikki somu avmarkingar sum almennir stovnar í sambandi við starvsetanir.

UNDIRVÍSING Í NÝGGJUM HAMI

Frá byrjan var stórrsta avbjóðingin hjá undirvísingsverkinum at rökka öllum næmingum við fjarundirvísing. Hetta merkti bæði næmingar, starvsfólk og avvarðandi. Eisini var ymiskt, hvussu nógv varð gjort burtur úr skúlanum í heimunum, og tí gjördist munurin millum ressursusterkar og ressursuveikar familjur sjónligari í tíðarskeiðnum. Í fólkaskúlanum gekk kreppan út yvir kreativu fakini. Hinvegin vísa allir skúlar á stórar fyrimunir við stytttri tímatalvum: at næmingar blívu meira motiveraðir, at tímarnir blívu effektivari o.s.fr.

Vikarkvotan rakk ikki, tá ið nógv starvsfólk vórðu rakt av sóttarhaldi. Tað merkti, at nógvir lærarar máttu arbeiða væl meir enn vanligt. Summi vóru ónögd við, at ókoppsett vóru ofta í sóttarhaldi, meðan koppsett tóku eitt eyka tak.

Miðnámsskúlnir og Fróðskaparsetrið vísa á somu avbjóðingar við fjarundirvísing sum fólkskúlnir. Niðurstóðan er greið: Fjarundirvísing virkaði lutfalsliga væl, men hevði fleiri avbjóðingar við sær við læringini. Hetta slagið av undirvísing verður ongantíð líka gott sum undirvísing á staðnum.

Á miðnámi gekk kreppan út yvir sosiala lívið, serliga hjá næmingum. Summir flokkar, sum byrjaðu í august 2020, eru enn merktir av ringu byrjanini. Fleiri námsferðir vórðu avlýstar, sum var harmiligt fyri næmingarnar.

Niðurstóðurnar innan fyri undirvísingina líkjast teimum, sum longu eru nevndar omanfyri. Skúlnir hugsavnaðu seg um kjarnuvirksemi, sum er undirvísing, og skipaðu seg annars í mun til umstóðurnar og smittuvandan. Summi starvsfólk og næmingar høvdu sálarligar avbjóðingar av koronukreppuni, summi vórðu rakt av strongd og sjúkrameldað.

Høvuðslærdómurin av kreppuni tykist at vera, at relatiónir millum lærarar og næmingar og næmingarnar sínámillum hava avgerandi týdning fyri læringina.

VINNULIGA GRUNDARLAGIÐ HVARV

Fyri ávist vinnuvirksemi hevði kreppan við sær, at grundarlagið undir virkseminum hvarv í longri tíðarskeið. Hóast hjálparpakkarnir bøttu um trupulleikarnar, hevur hetta kortini havt stórar figgjarligar avleiðingar fyri nógv fólk, sum starvaðust í hesum vinnum. Ilt er at siga, júst hvussu stórir fíggjarligi missurin hevur verið og hjá hvussu nógum húsarhaldum, men tað er kortini vist, at tey, sum liva av millum annað ferðavinnu og framførslulist, vórðu harðast rakt undir kreppuni.

At samferðslan utanlands minkaði ógvusliga, tá ið kreppan rakti, hevði við sær, at virksemið hjá allari ferðavinnuni steðgaði. Framtíðin var ógreið og ørkymlandi hjá starvsfólk. Tað bleiv neyðugt at minka starvsfólkahóþarnar, og nógv fólk vórðu sögd úr starvi.

Somuleiðis steðgaði alt útinnandi virksemi á listaókinum upp, tí tað bar ikki til at hava framførslur og framsýningar. Tey, sum arbeiða fulla tíð sum listafólk, vórðu serliga hart rakt. Summi á tónleikaókinum vóru heilt illa fyri. Tíðarskeiðið var merkt av ótryggleika, tí tiltók ofta vórðu brádliga avlýst. Summi fingu sær annað arbeiði, men tað bar ikki til hjá öllum. Fleiri manglaðu pengar til eitt nú mat og leigu. Relatiónin til maka og børn var undir trýsti. Lítill ivi er um, at børn hava liðið undir, at inntökugrundarlagið hjá øðrum ella báðum foreldrum varð rivið burtur í einum.

